

ΓΕΥΜΑ ΜΕ ΤΗΝ «Κ»	ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ	ΙΣΤΟΡΙΑ	ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ	ΙΔΕΕΣ	ΠΑΙΔΕΙΑ	ΥΓΕΙΑ	ΜΟΔΑ	ΑΘΛΗΤΙΚΑ	ΚΑΙΡΟΣ
------------------	--------------	----------------	------------	-------	---------	-------	------	----------	--------

Ελληνοτουρκική συνεννόηση

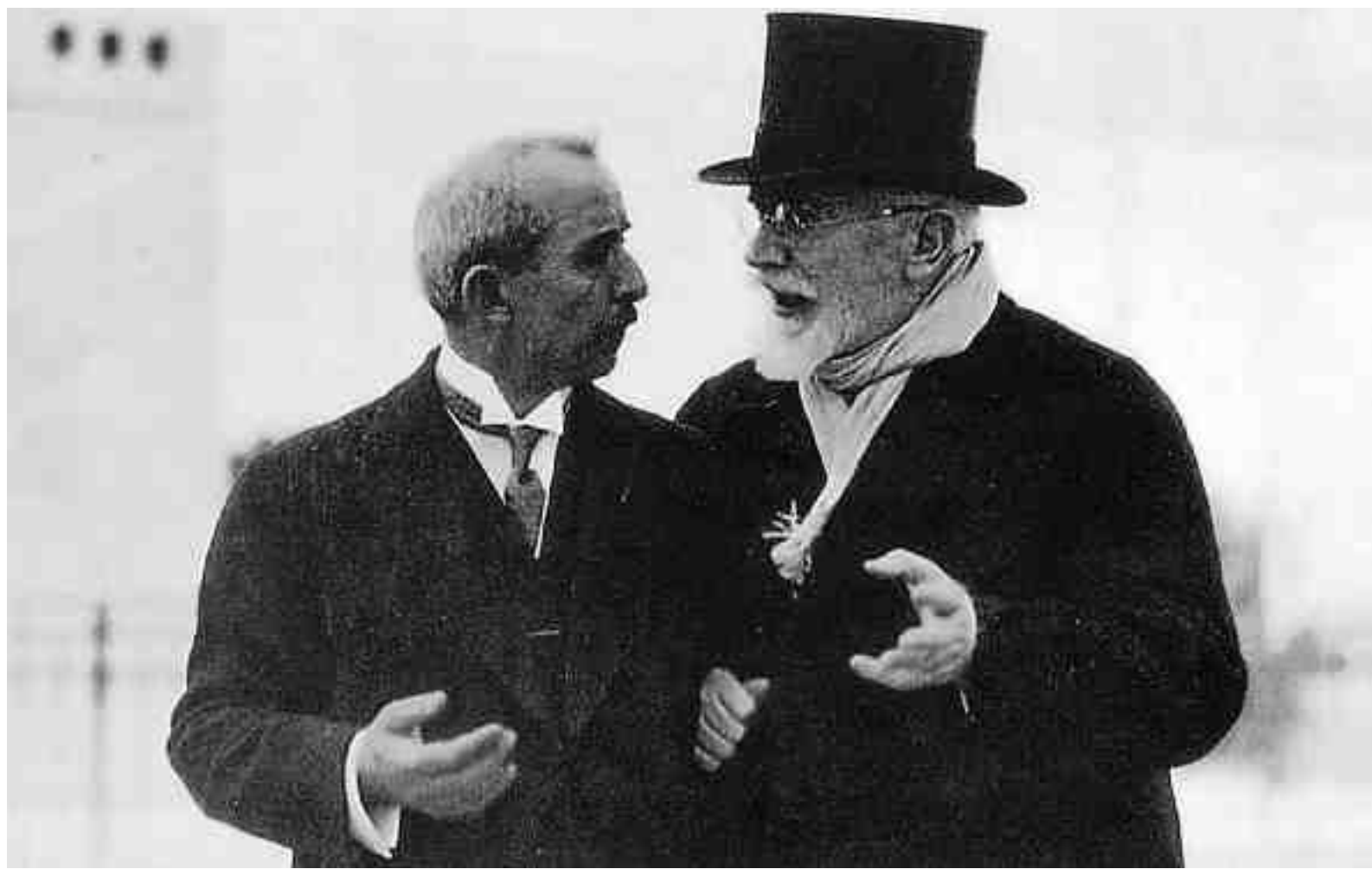
Το Σύμφωνο Φιλίας που υπέγραψαν ο Βενιζέλος και ο Ινονού καθόρισε τις σχέσεις των δύο χωρών μέχρι το 1974

Επιμέλεια: ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΧΕΛΙΔΟΝΗΣ

Αφού ανέτρεψε τη δικτατορία του Πάγκαλου, ο Γεώργιος Κονδύλης, στις 22 Αυγούστου 1926, ορκίστηκε πρωθυπουργός και έκανε εκλογές, στις οποίες δεν συμμετείχε ο ίδιος. Κατόπιν σχηματίστηκε οικουμενική κυβέρνηση υπό τον Αλέξανδρο Ζαΐμη. Ο Βενιζέλος, ο οποίος από το 1924 ζούσε στο Παρίσι, επέστρεψε τότε στην Ελλάδα. Στις 5 Ιουλίου 1928 παραιτήθηκε η κυβέρνηση Ζαΐμη. Ο Βενιζέλος έγινε πρωθυπουργός και προκήρυξε εκλογές για τις 19 Αυγούστου της ίδιας χρονιάς, τις οποίες κέρδισε το Κόμμα των Φιλελευθέρων. Έτσι άρχισε και η τελευταία περίοδος διακυβέρνησης της Ελλάδας από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, η οποία έμεινε γνωστή ως η «χρυσή τετραετία».

Την περίοδο αυτή, κύριος στόχος του Βενιζέλου υπήρξε τόσο να αποφυγεί την εξάρτηση της Ελλάδας από μία μόνο Μεγάλη Δύναμη όσο και να δώσει ένα τέλος στη διπλωματική απομόνωση της χώρας, αποκαθιστώντας φιλικές σχέσεις με τους γείτονες. Η πρώτη διπλωματική κίνηση του Βενιζέλου ήταν να υπογράψει με τον Μπενίτο Μουσολίνι στη Ρώμη, στις 23 Σεπτεμβρίου 1928, το ελληνοϊταλικό Σύμφωνο Φιλίας. Στις 17 Μαρτίου 1929 υπεγράφη στη Γενεύη το ελληνοβουλγαρικό Πρωτόκολλο. Συμφιλίωση με τη Βουλγαρία δεν επετεύχθη. Σε ό,τι αφορά την Αλβανία, οι διμερείς σχέσεις παρέμειναν καλές, όμως ο Βενιζέλος δεν ανέλαβε πρωτοβουλία για το ζήτημα των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου. Παρομοίως, ως ένδειξη φιλίας προς τη Βρετανία αποθάρρυνε τις πρωτοβουλίες των Κυπρίων για Ένωση.

Το μεγαλύτερο επίτευγμα του Βενιζέλου στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, το διάστημα 1928-1932, ήταν η ελληνοτουρκική συνεννόηση του 1930. Εντεκα μόλις μέρες μετά τον σχηματισμό της κυβέρνησής του, έστειλε επιστολές στον πρωθυπουργό και στον υπουργό Εξωτερικών της Τουρκίας, με τις οποίες τους διαβεβαίωνε ότι η Ελλάδα δεν είχε εδαφικές διεκδικήσεις εις βάρος της χώρας τους. Η ανταπόκριση του Τούρκου πρωθυπουργού Ισμέτ Πασά (Ινονού) ήταν θετική. Παράλληλα, η Ιταλία εμφανιζόταν πρόθυμη να βοηθήσει τις δύο χώρες να καταλήξουν σε συμφωνία. Ο Βενιζέλος μετέβη στην Τουρκία για να υπογράψει το ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Φιλίας στις 30 Οκτωβρίου 1930. Τότε, ο Έλληνας πρωθυπουργός έθεσε οριστικό τέρμα στις ελπίδες των Μικρασιατών να επιστρέψουν στις εστίες τους. Στις επόμενες εκλογές, αρκετοί από αυτούς στράφηκαν στο Λαϊκό Κόμμα. Ωστόσο, η πολιτική του Βενιζέλου στις σχέσεις με την Τουρκία συνεχίστηκε και από την κυβέρνηση του Παναγή Τσαλδάρη το 1933.

Ο Ισμέτ Πασάς και ο Ελευθέριος Βενιζέλος συζητούν σε φιλική διάθεση μετά την υπογραφή του Συμφώνου Φιλίας, Ουδετερότητας και Διατιπσίας Ελλάδας και Τουρκίας.

80 χρόνια πριν

Πρότυπο για τις διεθνείς σχέσεις στον Μεσοπόλεμο

Του ΕΥΑΝΘΗ ΚΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ*

Η ελληνοτουρκική συνεννόηση του 1930 υπήρξε ένα από τα εντυπωσιακότερα γεγονότα των διεθνών σχέσεων κατά την περίοδο μεταξύ των δύο πολέμων. Πολλοί αναλυτές, ήδη τότε, επισήμαναν το ρηξικέλευστο στοιχείο της έναρξης μιας νέας εποχής στις σχέσεις δύο εθνών που έως τότε θεωρούνταν αυτομόντα αντίπαλα. Δεν έλειψαν μάλιστα και αυτοί που ευχθήκαν να αποτελέσει η ελληνοτουρκική προσέγγιση ένα είδος «προτύπου» για τη γεφύρωση και της άλλης μεγάλης διαμάχης, της γαλλογερμανικής.

Η ελληνοτουρκική συνεννόηση εδραζόταν στη νέα διεθνή θέση των δύο χωρών. Μετά τη σύναψη της Συνθήκης της Λωζάννης και την ανταλλαγή των πληθυσμών, η Ελλάδα είχε αποδεχτεί το υφιστάμενο εδαφικό καθεστώς και επιδίωκε να αντικαταστήσει τον στόχο της εδαφικής επέκτασης με αυτόν της οικονομικής ανάπτυξης και της εμβάθυνσης της δημοκρατίας. Παράλληλα, όμως, καλείτο να υπερασπιστεί τα νέα της σύνορα έναντι της επιθετικότητας της ηγεμονικής διάθεσης άλλων κρατών, βαλκανικών (πρώτιστα της Βουλγαρίας, αλλά δευτερευόντως και της Γιουγκοσλαβίας), ή και Με-

κείο μετατρέπονταν σε «ομήρους» στα χέρια των Τούρκων, ενώ οι διανοητικές αλλά αποτυχημένες προσπάθειες διευθέτησης των εκκρεμοτήτων το 1924-28 είχαν δημιουργήσει μία εξαιρετικά περίπλοκη κατάσταση. Η οριστική επίλυση του ζητήματος - η πρώτη φάση της ελληνοτουρκικής συνεννόησης - επιβλήθηκε με τη σύναψη του Οικονομικού Συμφώνου του Ιουνίου 1930, που προέβλεπε την εκκαθάριση των οικονομικών διαφορών στη βάση του αμοιβαίου συμβιβασμού και με επίπλεον καταβολή από την Ελλάδα ποσού 425.000 στερλινών.

Αντιδράσεις

Η πρόβλεψη αυτή κατακρίθηκε ιδιαίτερα στην Ελλάδα, όπου ο Βενιζέλος κατηγορήθηκε για αγνόηση των συμφερόντων των προσφύγων. Οι αντιδράσεις εναντίον της τουρκικής πολιτικής του Βενιζέλου δεν αφορούσαν το «πολιτικό» επίπεδο, δηλαδή τη συγκρότηση μιας στρατηγικής σχέσης με την Τουρκία, για την αναγκαιότητα της οποίας συμφωνούσαν οι πολιτικές δυνάμεις της χώρας. Οι αντιδράσεις της αντιπολίτευσης - αντιβενιζελικής ή και βενιζελογενούς - σχετιζόνταν με τη διάθεσή της να εκμεταλλευθεί την απογοήτευση των προσφύγων για την ατελή αποζημίωσή τους, ώστε να διεκδικήσει τις ψήφους τους από το Κόμμα των Φιλελευθέρων.

Ωστόσο, στο επίπεδο αυτό, η επιστημονική έρευνα έχει αποκαλύψει μια αρκετά διαφορετική εικόνα. Πράγματι, η περιουσία που άφησαν οι Έλληνες στην Τουρκία θα έπρεπε να αποτιμηθεί ως μεγαλύτερη από την αντίστοιχη που εγκατέλειψαν στην Ελλάδα οι πολύ λιγότεροι μουσουλμάνοι πρόσφυγες. Αλλά η Σύμβαση της Ανταλλαγής του 1923 προσμετρούσε στον σχετικό υπολογισμό μόνον την ακίνητη περιουσία (όχι τις «άυλες» αξίες ή την κινητή περιουσία, στοιχεία που είχαν χαθεί μέσα στον ορμαγδό της Καταστροφής). Επιπλέον, πολλά από τα ακίνητα των Ελλήνων στην Τουρκία είχαν καταστραφεί κατά τις πολεμικές επιχειρήσεις, ενώ τα αντίστοιχα τουρκικά στην Ελλάδα υπολογίζονταν στο σύνολο της αξίας τους.

Ήδη από το 1925-26 είχε γίνει σαφές ότι, βάσει της Σύμβασης, δεν ήταν καθόλου βέβαιο ότι η Τουρκία θα βρισκόταν στη θέση του οφειλέτη. Μάλιστα, μετά τη λεγόμενη «συμφωνία των Αθηνών» (Δεκέμβριος 1926), δηλαδή πριν από την επάνοδο του Βενιζέλου, η Αθήνα ανταλλάγη των πληθυσμών το 1922-23. Η βίαιη εκδίωξη των Ελλήνων από παράρχαιες εστίες στη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη υπήρξε γεγονός τραυματικό για τον Ελληνισμό, και η αποζημίωση των προσφύγων αποτελούσε μείζονα προσδοκία για την κοινή γνώμη. Ωστόσο, η Τουρκία δεν δεχόταν ότι βρισκόταν στη θέση του οφειλέτη, και πιέζε ασφυκτικά τον εναπομείναντα Ελληνισμό της Πόλης και το Οικουμενικό Πατριαρχείο κάθε φορά που επιδίωκε να προωθηθεί η θέσπις της στις σχετικές διαπραγματεύσεις. Έτσι, οι Έλληνες της Πόλης και το Οικουμενικό Πατριαρχείο

«Εφέντδες», έδωξαν εις τον Αλλάχ και υπεγράψαμεν προχθές εις το Κονάκι του πολυχρονεμένου Γαζί μας, το τρανόν μπουγιουρντί με το οποίον φίλοι είμαστεν, αδελφοί είμαστεν, παρέα γενήκαμεν, πόλεμος πάει στα κομμάτια..., εμφανίζεται να λέει ο τουρκοεπής Βενιζέλος από φανταστικό μινιάρ των Αθηνών στο συγκεντρωμένο πλήθος από κάτω, σε γελοιογραφία του Κ. Μπέζου στην πρώτη σελίδα της «Κ» που κυκλοφόρησε στις 4 Νοεμβρίου 1930.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος με τη σύζυγό του κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως το 1930.

Αγκυρα, 30 Οκτωβρίου 1930. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπογράφει το ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Φιλίας. Απέναντί του ο Τούρκος πρωθυπουργός Ισμέτ Πασάς.

Αναμόρφωσε την ελληνική εξωτερική πολιτική

Η πολιτική προσέγγιση συντελέστηκε κατά τη διάρκεια επίσκεψης του Βενιζέλου στην Τουρκία, τον Οκτώβριο του 1930, όταν υπογράφηκαν Σύμφωνο Φιλίας, Πρωτόκολλο Ναυτικών Εξοπλισμών, Σύμφωνο Εγκατάστασης και Εμπορική Σύμβαση. Κατά τη μεταγενέστερη (1934) περιγραφή του ίδιου του Βενιζέλου, η διμερής προσέγγιση «καθίδρυνε εις τα Βαλκάνια μίαν δύναμη ελληνοτουρκικήν, η οποία δεν θα επέτρεπε εις κανένα άλλο κράτος να έχη αξιώσεις κάποιας ηγεμονικής θέσεως εις τα Βαλκάνια». Η διμερής συνεννόηση λειτουργούσε αποτρεπτικά έναντι των βουλγαρικών και των γιουγκοσλαβικών διεκδικήσεων, κατοχύρωνε την πολιτική ανεξαρτησία της Ελλάδας και της Τουρκίας έναντι των Μεγάλων Δυνάμεων και τέλος ενέβαλλε στην προστασία της ελληνικής μειονότητας της Πόλης, της Ίμβρου και της Τενέδου, καθώς και του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ήταν ουσιώδες τίμημα της προσπάθειας του Βενιζέλου να αναμορφώσει την ελληνική εξωτερική πολιτική στη μετά τη Μεγάλη Ιδέα περίοδο και να αναδείξει τις δυνατότητες της χώρας για ουσιαστική συμμετοχή στις διεθνείς διεργασίες.

Η πολιτική αυτή θα συνεχισθεί και από την επόμενη κυβέρνηση του Λαϊκού Κόμματος, που το 1933 σύναψε και συμμαχία με τη γειτονική χώρα. Καί παρά τις κυριακές κρίσεις του 1955-59 και 1963-64, θα εγκαταλειφθεί από την Αθήνα μόνον μετά το 1973-74, δηλαδή μετά τη διατύπωση τουρκοικών διεκδικήσεων επί ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στο Αιγαίο και την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Εδώ, όμως, βρίσκεται μία από τις ουσιαστικές διαφορές της ελληνοτουρκικής συνεννόησης σε σύγκριση με τη μεταπολεμική γαλλογερμανική: στη δεύτερη περι-

πτώση, δεν αναβίωσαν οι εδαφικές διεκδικήσεις, οι οποίες δυστυχώς υποθήκευσαν την ελληνοτουρκική περίπτωση.

Ως φιλελεύθερος πολιτικός, ο Βενιζέλος ήταν πραγματιστής και ρεαλιστής. Ορίζοντας την πολιτική της ελληνοτουρκικής συνεννόησης, έκανε σαφές ότι οι τουρκικές επιλογές θα καθόριζαν και τη στάση της Ελλάδας: εάν οι Τούρκοι επέλεξαν ατραπούς συμβατές με τη διεθνή νομιμότητα, η Αθήνα θα είχε κάθε λόγο να συνεργαστεί μαζί τους - εάν όχι, η μοίρα από κλιση της πολιτικής των δύο κρατών θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί με μια πλειάδα άλλων τρόπων. Στη στρατηγική του κυ-

Στη στρατηγική Βενιζέλου κυριάρχησε η βασική αρχή ότι η Ελλάδα έχει μόνιμα συμφέροντα, αλλά όχι μόνιμους συμμάχους.

ριάρχησε η βασική αρχή ότι η Ελλάδα έχει μόνιμα συμφέροντα αλλά όχι μόνιμους συμμάχους και επίσης ότι η Ελλάδα δεν επιδιώκει την κυριαρχία στα Βαλκάνια αλλά και δεν είναι διατεθειμένη να επιτρέψει σε άλλη χώρα να κυριαρχήσει και να τη θέσει υπό τη δική της ηγεμονία. Αυτό το στοιχείο της πολιτικής του Βενιζέλου παραπέμπει στην εξορισμού πολύμορφη φύση των σύγχρονων διεθνών σχέσεων και αναδεικνύει το γεγονός ότι, στην ορθολογική διαχείρισή τους, σταθερό στοιχείο αποτελεί η διασφάλιση του εθνικού συμφέροντος μέσω της χάραξης μιας λειτουργικής πολιτικής.

* Ο κ. Ευάνθης Κατζηβασιλείου είναι επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.